

Araştırma Makalesi - Gönderim Tarihi: 13.09.2019 - Kabul Tarihi: 10.12.2019

Yeni Türk Dizilerinde İdeolojik Söylem olarak Tasavvuf Hikaye Anlatıları: Vuslat Dizisi Örneği

Dilan ÇİFTÇİ¹

Öz

İletişimsel olguda, topluma etki eden ürünlerin içeriklerine yönelik yapılan çalışmalarda temel konularından birisi söylem olmuştur. Propaganda mesajları ise siyasal iletişim alanının temel konusu olmakla birlikte, sinema ve televizyon ürünlerine yönelik çalışmalarda da sıklıkla yer bulmaktadır. Bu çalışmada söylem, eleştirel söylem ve ideolojik söylem kavramsallaştırmasından yola çıkılarak diziler aracılığı ile yapılan propaganda değerlendirilmiştir. Çalışmada Joyeux, Cave, Durandin ve Feertchack, (1979)'ün propaganda mesajlarında değer analizi çalışmasının örnekleme göre uyarlanmıştır. İki aşamada tamamlanan araştırmanın ilk kısmında, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT)'de yayınlanan *Vuslat* dizisinin 1. sezon bölümleri ($n=20$) incelenmiş ve mevcut bölümlerdeki Satranc-ı Urefa oyunu sahnelerine yönelik betimsel içerik analizi yapılmıştır. İkinci aşamada, içerik analizinden elde edilen bulgularla hikaye anlatıları üzerinden propaganda değerler analizi yapılmıştır. Araştırma sonuçları, hikaye anlatılarında ortaya çıkan ortak değerlerin tasavvuf ve dini olduğunu ortaya koymuştur. Buna ilaveten araştırma sonuçları söz konusu dizi aracılığı ile pek çok Arapça kökenli kelimenin toplumda kullanıma sokulduğunu göstermektedir. Araştırmaya söz konusu olan oyun üzerinden yapılan hikaye çözümlemeleri ve dolaşıma giren kelimelere bakıldığında, dini söylemlerin Tasavvuf öğretisi yelpazesinde dizide işlendiğini söylemek mümkün olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Söylem; Propaganda Değerler Analizi; Türk Dizileri; Tasavvuf

Atrf: Çiftçi, Dilan. (2019) Yeni Türk Dizilerinde İdeolojik Söylem olarak Tasavvuf Hikaye Anlatıları: Vuslat Dizisi Örneği Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi (AKİL) Aralık (32) s. 166-191

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Yakın Doğu Üniversitesi, İletişim Fakültesi, dilan.ciftci@neu.edu.tr
ORCID No: <https://orcid.org/0000-0003-3806-3915>

Sufi Story Narratives as Ideological Discourse in New Turkish TV Series: The Case of *Vuslat* Series

Abstract

Discourse has been one of the main subjects in the studies conducted on the contents of the products that affect the society in the communicative phenomenon. Propaganda messages, on the other hand, are the main subject of the field of political communication, but they are frequently found in studies on cinema and television products. In this study, propaganda is made through series based on conceptualization of discourse, critical discourse and ideological discourse. In the study, value analysis in the propaganda messages of Joyeux, Cave, Durandin and Feertchack, (1979) was adapted according to the sample of the study. The first part of the study has two stages. Firstly all episodes of 1st season of *Vuslat* series ($n=20$ aired on Turkey Radio and Television Agency (TRT)) examined and descriptive content analysis for *Satranc-1 Urefa* [Chest Ref] game scene is made. In the second stage, propaganda values analysis was conducted through storytelling with the findings obtained from content analysis. The results of the research revealed that the common values that emerged in the storytelling were mysticism and religion. In addition, the results of the research show that many Arabic-based words have been introduced into the society through this series. When the story analysis and the circulating words are examined, it is possible to say that religious discourses are covered in the range of Sufi doctrine.

Keywords: Discourse; Propaganda Values Analysis; Turkish series; mysticism

Giriş

Söylem, günümüzde çok sayıda bilim dalında farklı açılardan ele alınabilmesi özelliğiyle ve çok yönlü bir kavram olması nedeniyle en önemli çalışma alanlarından birisi olarak kabul görmektedir. Günlük yaşamdan mesleki yaşama kadar toplumun pek çok alanında iletişim yoluyla sürdürülen etkinlikler olarak kabul edilmektedir. Toplumların kendilerini ifade edebilme biçimi olan söylem, toplumun her alanına yayılmış olup tüm iletişimsel etkinlikler için ayna görevi görmektedir ve düşünce ile dile dayalı özellik göstermesinden yola çıkılarak, bir toplumun her olgusuyla bağlantılı olduğu belirtilmektedir. Söylemin iktidar ilişkilerinden soyut ve yansız olmasını düşüncem gerçekçi bir bakış açısından uzaklaşmak demektir. Kısaca özetlemek gerekirse, toplumlar söylem yoluyla dünyayı kurgular ve algılar, iktidarlar da söylemin aktarılmasında dış güç görevi görerek ideolojinin aktarımını gerçekleştirirler. Bu bağlamda, söylem ve söylemle ilgili yapılan çalışmaların ideolojinin çalışma alanı olması yadsınamaz bir gerçektir.

Tüm bu bilgiler ışığında, daima gücü elinde bulunduran iktidar, söylem yapılandırmasında toplumda kendi anlamlandırma ideolojisini elinde bulunduran en büyük güce ve olanaklara sahip olarak önemli bir rol üstlenen taraf durumundadır. İktidar ideolojik araçlarını ve esas olarak iletişimle ilgili olanları etkin bir şekilde kullanarak söylem alanının temel noktalarını elinde tutup toplumsal söylemini belirleyerek

kendi ideolojik söylemini gerçekleştirebilmek için yeniden üretmektedir (Oskay, 2015 akt. Çoban & Özarslan, s.11).

Bu bağlamda çalışma, Türk Radyo ve Televizyon Kurumu'nun (TRT) Ocak 2019 tarihinde yayınlanmaya başlayan *Vuslat* dizisinin 1. Sezon bölümlerinde yer alan ideolojik söylemlerin analizlerini içermektedir. Çalışmanın amacı, dizinin ana temasını oluşturan 'Tasavvuf hikaye anlatılarını' ideolojik söylem olarak ele almak ve incelemektir. *Vuslat* dizisinin 1. Sezon bölümlerinde yer alan 'Salih baba' karakterinin, Satranc-ı Urefa oyunu üzerinden yaptığı hikaye anlatımları çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Söz konusu hikaye anlatımlarının içerik analizlerinin de yapıldığı çalışmada, eleştirel söylem analizi yöntemi ile dizide yer alan ideolojik söylemler incelenmiş ve dizinin ideolojik işlevleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak bu çalışma, Türk tarihinde hikaye anlatılarının büyük bir öneme sahip olduğu düşünülerek, *Vuslat* dizisi aracılığıyla işlenen tasavvuf öğretilerinden oluşan hikaye anlatılarının nasıl temsil edildiğini ve nasıl bir ideolojik işlev içerdiklerini ortaya koymayı hedeflemektedir.

1. Çalışmanın Art Alanı

1.1. Söylem

Bir meta-eylem olarak kabul edilen söylem, bilgi, müzakere, diyalog, ideoloji, güç ve gücün değişimiyle ortaya çıkan dil pratiklerini temsil eden süreçtir. Sosyal hayatın her alanı ile ilişkili olan söylem, siyasi, ekonomik ve kültürel alanları da içinde barındırmaktadır (Sözen, 1999). Farklı bakış açılarına dayanarak farklı açıklamalar getirilmesi olası olan bir kavramdır. Bazı araştırmacılar, tüm konuşma ve yazma eylemleri olarak kabul etmekle birlikte bazıları yalnızca konuşma ağı üretimlerinden meydana gelen uygulamalar olarak kabul etmektedir. Diğer taraftan Foucault, söylemi daha genel bir ifadeyle, gelişmekte olan dil uygulamaları olarak kabul etmektedir (Potter & Wetherell, 1987). Foucault (1969)'a göre her kişi bir diğerinden farklıdır ve bu farklılık kişilerin söylemlerine de yansımaktadır. Değişik zaman dilimlerinde, insanlar kendilerine has farklı maskeler kullanmakta ve her kişinin söylemi yaşadığı döneme göre farklılık içermektedir (Parker, 2002).

Söylemi şu şekilde tanımlayabiliriz: belirli kurallar, terimler ve konuşmalardan oluşan sistematik dilsel düzenleri betimlemek için kullanılan bir kavram (Tonkiss, 2004). Söylemin kapsamı sadece iletinin içeriği değildir. Kimin söylediği, neye dayandığı, hangi dinleyici kitlesine hitap ettiği ve amacı da aynı oranda önem taşımakta, ayrıca belirli bir kitle arasında gerçekleşen ve diğer kitlelerle ilişkili olarak geliştirilen fikir, ifade ve bilgileri de içeren tüm iletişim bilgilerinin bütünü içermektedir (Punch, 2005). Söylem bireyler tarafından oluşturulmaz ancak sosyal düzeyde mevcuttur. Toplumların olaylar üzerinde nasıl düşünecekleri ve iletişim kuracakları, söylemler yoluyla belirlenir ve böylelikle semboller ve anlamlar arasında bir ilişki kurulur (Potter, 1996). Güçlü ve karmaşık bir yapı olan söylem, yalnızca dille birlikte düşünülüp dille var olabilir (Sözen, 1999).

1.2. Söylem Analizi

Söylem analizi sosyal hayata dair bir bakış açısı olup metodolojik ve kavramsal öğelerden oluşmaktadır. Teorik ve meta-teorik öğelerle söylem üzerine düşünmek ve söylemi dataleştirmek olarak açıklanmaktadır. Bu yöntemle yapılan analizler, geleneksel yönetim bilimlerine bir alternatif olması yanında bu yöntemlerin içinde yer alan bakış açılarına da bir seçenek olmaktadır (Wood & Kroger, 2000). Son yıllarda söylem analizinin sosyal psikolojideki ilerlemelere bağlı olarak nitel araştırmalarda kullanılan bir yöntem olduğu görülmekte olup esas odak noktası anlamın değişkenliğidir. Dilin sosyal eylem yönünü öne çıkarmak için dil felsefesinde bulunan konuşma-eylem teorisi, ethno-metadoloji de insanların kendi algı dünyalarını geliştirmek için günlük olaylarda dili nasıl kullandıkları ile ilgilidir. Söylem analizi, anlamın değişkenliğini ve çeşitliliğini araştıran sosyal göstere bilim olarak kabul edilmektedir (Elliott, 1996).

Psikoloji, sosyoloji, dilbilim, antropoloji, edebiyat çalışmaları, felsefe, medya ve iletişim çalışmaları gibi farklı disiplinlerden faydalanan söylem analizi, ayrıca bu farklı disiplinlerin teorik bakış açılarından da faydalanmaktadır (Potter ve Wetherell, 1987; Tonkiss, 2004). Bu durumdan yola çıkarak, söylem analizinin bütünleşmiş tek bir teori olmadığı ve heterojen bir yapıya sahip olan nitel bir araştırma yöntemi olduğunu kabul etmek gerekmektedir (Tonkiss, 2004). Kısaca özetlemek gerekirse, söylem analizi dilin incelenmesi anlamına gelmekte olsa da dilsel nesnelere değil, ifadeleri ve onların içeriğini incelemektedir. Fonoloji ve sözdizimi söylem analizinin kapsamı dışında kalmaktadır (Dijk 1997).

Temel odak noktası sosyal ve kültürel bağlamda iletişim kuran kullanıcılar ve onların içinde bulunduğu sosyal olaylardır (Barker & Galasinski, 2001). Dil kullanımını sosyo-kültürel ortamda ele almaktadır (Atay, 2007). Birey sosyal dünyaya uyum sağlayabilmek için aktif olarak dili kullanmakta ve sürekli değişkenlik gösteren dil, söylem analizinin de temel kavramını oluşturmaktadır (Elliott, 1996). Söylem analizi kişilerin düşünme biçim ve eylemlerini, geleneksel düşünme ve yazma pratiklerini kültürel yapı içinde politik ve ideolojik amaçlar için nasıl kullandıklarını açıklamayı hedeflemektedir (Wooffitt, 2005).

Potter ve Wetherell (1987) söylem analizini 4 (dört) araştırma türüne ayırmaktadır. İlk olarak karşılıklı konuşmanın nasıl örgütlendiğini açıklar, ardından söylem süreçlerine odaklanır, bilim adamlarının kendi çalışmalarını nasıl sunduklarını inceledikten sonra son olarak da kurumların ve bireylerin nasıl anlaşılabilirliğini göstermeyi amaçlamaktadır (Punch, 2005). Söylemlerin bakış açısı dilin anlam seviyesindeki farklılığını içermektedir. Kısaca özetlemek gerekirse, söylem analizi, bir söylem içinde dönüşen ve değişime uğrayan bilgi yapılarını incelemektedir (Sözen, 1999).

Söylem, dilin bireysel kullanımını ve ideolojinin aktarım yollarından biridir. Toplumda belirli bir bilgi birikimi ve durağan bir düşünce vardır ve ideolojik söylemi oluşturan kişi, bu var olanın dışında bir düşünce biçimi aktarımına çalışmaktadır (Ciftci, 2019). İdeoloji, genel anlamıyla düşünceyi inceleyen bilim, toplumsal bağlamda da toplumu yönlendirmeye yönelik bir düşünce biçimi olarak tanımlanmaktadır. İdeoloji, herhangi bir politik fikrin veya fikirlerin sistematiği değildir (Mardin, 1992, s.15). Fikirlerin toplumsal işlevini belirler. İdeolojinin en önemli kavramları; temsil, söylem, simgeleştirme, düşünme ve düşüncedir (Tremblay, 1990, s.81). Söz konusu olan, var olan bir durumun

yeniden oluşturulmasıdır.

Toplumunu yönlendirmeyi başarmak, ikna edici stratejiler, kanıtlama ve yönlendirme biçimleri ortaya koymaktan geçmektedir. Bu bağlamda, bir ideolojinin başarılı olması için tutarlı ve açık olması, etkilemek istenen toplumun durumu benimsemesinde kolaylık sağlayacaktır. Marksist yaklaşım yanlış bilinçlendirme '*fausse conscience*' kavramından bahsetmektedir ki bu durum ideolojiyi kanıtlama stratejisidir. Söylemi hazırlayan, kendi amaçlarına yönelik bir strateji belirleyerek, kişi veya toplumu kendi amaçları doğrultusunda düşünmeye ve ideolojisini kabul ettirmeye çalışmaktadır (Ciftci, 2018, s.134).

İdeolojilere baktığımız da her ne kadar ortak bir dil ve ortak bir anlatım biçiminin olduğunu gözlemlese de, her bir ideolojinin yöntem ve stratejisi farklı gelişmektedir. Kısaca özetlemek gerekirse, değerleri ve ilgiyi belirlemek, toplumsal kullanımla gerçekleşmektedir. Çevreci, feminist veya liberal toplumsal dil kullanımları, gerek kullanılan sözcükler gerekse yapılan anlamlandırmalarla birbirlerinden farklılık gösterecektir (Zima, 1999, s.18). Her ideolojinin kendine has sözcükleri ve de sözcüklere yüklediği anlamlar bulunmaktadır (Reboul, 1980, s.76). İnsanbilim, toplumbilim, toplum-dilbilim, söz-bilim, tarih ve istatistik gibi pek çok bilim dalı ideolojik söylemin yapısını incelemektedir (Günay, 2011, s.24).

90'lı yıllarda çok yaygınlaşan söylem çözümlemesi, her çeşit söylemi (metin, sözlü dil, slogan, afiş, reklam vb) inceleme konusu olarak ele almıştır. 60'lı yıllarda metin çözümlemesi esasına dayalı olan ideoloji günümüzde söylem çözümlemesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Devlet varlığını sürdürebilmek için ideolojik araçları devletin temel araçlarının yanında kullanmak zorundadır. Devletin tek bir baskı aracı olsa da pek çok ideolojik aracı bulunmaktadır (Althusser 2003, s.54). Althusser'e göre, devletin ideolojik aygıtları (DIA); Dinsel, Öğrenimsel, Aile, Hukuk, Siyasal, Sendikalar, Haberleşme ve Kültürel DIA'lardan oluşmaktadır (Althusser, 2003, s.169). Kültürel DIA en fazla öne çıkarılır çünkü ideolojinin geliştirilebileceği ve tartışılabileceği esas yerler olarak benimsenmekte ve metinler toplumların yönlendirilmesinde büyük önem taşımaktadır (Baylon, 2003, s.256).

Yazınsal söylem ideolojilerin en kolay ve yaygın biçimde uygulanabildiği alanların başında gelmektedir. Bu nedenle ideoloji ve yazın genellikle aynı bağlamda yer almaktadır. İdeoloji ve yazınsal söylem konularındaki tartışmalar iki kategoride toplanmaktadır:

- Doğrudan ideolojik kaygılarla yazılmış metinler
- Örtülü olarak belirli ideolojik yanlar taşıyan metinler

Doğrudan ideolojik kaygılarla yazılan metinler, güdümlü yazın denen ve belli bir ideolojik kaygı ile yazılmış olup, ele aldığı ideolojiyi öven metinlerden oluşmaktadır. Diğer taraftan örtülü olanlar her türlü yazınsal metni içermektedir çünkü Maingueneau'nun da ifade ettiği gibi, her türlü yazılı metin az ya da çok ideolojik yansımalar içermektedir.

1.3. Eleştirel Söylem Analizi

Söylem analizinin merkezinde eleştiri bulunur ve bu durum gerek sosyal grupların gerek bireylerin ideolojilerini yaymak ve gücü ellerinde tutmak için dili nasıl kullandığı ile ilgilidir (Elliott, 1996). Eleştirel söylem analizi, sınıf farkı, çıkar, kazanç, yeniden oluşturma, cinsiyet, ırk, ideoloji, ayrımcılık, güç, hâkimiyet, hegemonya, dönüştürme, gelenek, sosyal yapı ya da sosyal düzen gibi temaları ön plana çıkararak ve araştırma alanı olarak bu konuları işleyen bir yöntemdir. Eleştirel söylem analizi güç ilişkileri, kimlik tanımlamaları, değerler, ideolojiler gibi çeşitli toplumsal olguların dilsel kurgulamalar yoluyla kişilere ve sosyal düzene nasıl yansıdığı ve işlendiği ile ilgilenmektedir (Van Dijk, 2003). Kress (1989) eleştirel söylem analizini; dilin sosyal bir fenomen olması, bireylerin yanı sıra kurumların ve sosyal grupların da özel ve sistematik anlamları ve değerleri olması, okuyucu ve dinleyicilerin pasif birer alıcı konumunda bulunması ve dilbilimle dil uygulamaları arasında benzerlikler olduğu şeklinde açıklamaktadır (Wodak, & Meyer, 2009, s. 6).

Fairclough ve Wodak (2013, s.271-280) eleştirel söylem analizinin ana ilkelerini aşağıdaki gibi sıralamaktadır:

1. Sosyal problemleri ele alarak onlara dikkat çeker
2. Güç ilişkilerini tutarsız ilişkiler olarak nitelendirir
3. Toplum ve kültürü oluşturur
4. ideolojiktir bir olgudur
5. Tarihseldir
6. Metin ile toplum arasında aracılık yapar
7. Yorumlayıcı ve açıklayıcı konumundadır
8. Sosyal eylemlerin bir oluşumudur (Akt: Van Dijk, 2003)

Bu açıdan bakıldığında, eleştirel söylem analizinin amaçları Van Dijk, (2003) tarafından; marjinal araştırma yöntemleri açısından kabul görebilmek için olay analizlerinde diğer marjinal araştırmalardan daha iyi olmalı, sosyal problemler ve politik sorunlara odaklanmalı, çok disiplinli analiz yöntemleriyle problemlerin deneysel yeterliği eleştirel bir yöntemle incelenmeli, toplumdaki güç ve hakimiyet ilişkilerinin yasallaştırılması, onaylanması ve yeniden yapılandırılması için kullanılmalı ve söylem yapılarını tanımlamak ve ona açıklık getirmek yerine, söylem yapılarını özellikle sosyal etkileşimdeki başarıya ve sosyal yapıya dayalı olarak açıklamaya çalışmalı şeklinde betimlenmektedir.

1.4. İdeolojik Söylem Olarak Tasavvuf Hikaye Anlatıları

Hikaye, bireylerin, sosyal ve kişisel gelişiminde önemli bir pedagojik yaklaşımdır. Hikayenin anlam iletimindeki rolü şöyle sıralanabilir: sosyoloji, edebiyat, tarih, antropoloji, hermenötik, hikayeleşmiş teoloji, ve dini öğretiler. Kültürel, etnik ve dini geleneklerin aktarımında hikayelerden yararlanılmaktadır (Rossiter, 2005). Hikaye aracılığıyla

örnek alma ve özdeşleşme sağlanırken, soyut kavramların anlaşılabilir olması için somut örneklerle ifade edilmesi önem arz etmektedir (Özbek, 1991). Hikaye denince ilk akla çocuklar gelse de her yaşta bireyin ilgi alanına giren bir edebiyat türü olup (Özbek, 1991), bir tasarlama ürünü veya bir gözleme dayalı kısa yazılardır (Oğuzkan, 1997).

Hikaye ile anlatım din eğitimi için de kullanılan yaklaşımlardan birisidir. Dini hikayelerin kapsamı Kur'an kıssalarından tasavvuf menkıbelerine kadar çok geniş bir alanı kapsamaktadır. Psiko-sosyal gelişimde, bilişsel, duyuşsal ve ahlaki gelişim çoğu zaman aynı anda gerçekleşmekte ve bireylerin etkilendikleri durumlardan beslenmektedir (Aydın, 2000). Ahlaki değerlerin ediniminde hikaye, en etkili anlatım biçimlerindedir. Hikayenin kendine has tekniğiyle en zor adedilen konular dahi kolayca anlatılabilenmekte ve akılda kalıcı bir etki yaratmaktadır (Bilgin, 1994).

İnsan, yaradılışından dolayı, soyut fikirlerden çok somut fikirleri algılamaya yatkındır. Hikayeler de fikirleri somutlaştırdığı için, dinleyiciler açısından akılda kalıcı bir etki yaratmaktadır (Şanver, 1951). Türk tarihinde hikaye anlatımı özellikle göçebe Türk topluluklarında önceleri şamanlar ardından ozan-baskılar aracılığıyla İslamiyet öncesinde de varlığını sürdürmekteydi. Zamanla toplumsal değişimlerle aşık, meddah gibi isimleri alsalar da toplumun dini ve sanatsal ihtiyaçlarını karşılayan temsilciler olmuşlardır (Bars, 2019).

Her ilimde olduğu gibi, tasavvuf için de belirli bir söylem tarzı geliştirme kaçınılmaz bir gerçekliktir. Sufiler, öğretilerini aktarırken nesir ve nazımın en güzel örneklerini, zengin gelenekleriyle harmanlayarak oluşturmaktadırlar. Eğitici olanlarından, hikayelere, mektuplara ve nasihatlere kadar daha pek çok türde eserler kaleme alınmıştır. Didaktik amaçlı ve doktrinler boyutunda olanlar kitaplarda tasavvuf literatürünün kapsamını oluşturmaktadır (Çakmaköğlu, 2006).

2. Çalışmanın Yöntemi

2.1. Çalışmanın Amacı, Çalışılan Örneklem ve Literatüre Katkı

Bu bilgiler ışığında, çalışmada yeni Türk dizilerinde yer alan ideolojik söylemler *Vuslat* Dizisi özelinde incelenmiştir. Bu bağlamda, çalışmanın örneklemini oluşturan devlet kanalı Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'nun (TRT) yeni dizisi *Vuslat*'ın 1. sezon bölümlerindeki ($n=20$) Salih Baba karakterinin söylemlerini incelemek çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Çalışmada 07.01.2019- 27.05.2019 tarihleri arasında 20 (yirmi) bölüm üzerinden Salih Baba karakterinin Satranc-ı Urefa oyunu üzerinden yaptığı hikaye anlatımlarına yönelik içerik analizi uygulanmıştır. Söz konusu hikaye anlatımları, eleştirel söylem analizi yöntemi kullanılarak çalışmada ortaya konmuştur. Bu yolla çalışmada söz konusu hikaye anlatımları üzerinden ideolojik söylemlerin betimlenmesi amaçlanmaktadır. Diziler üzerinden yapılan söylem çalışmalarında çoğunlukla kadınlık erkeklik gibi konuların ele alınması fakat ideolojik söylem ile yeni söylem kalıplarının oluşturulmasına yönelik devlet kanalındaki dizileri ele alan çalışmaların sınırlı sayıda olması bu çalışmanın özgünlüğünü ve literatüre olan katkısını ortaya koymaktadır.

2.2. Vuslat (2019) Dizisi Özelinde İdeolojik Söylem Olarak Tasavvuf Hikaye Anlatıları

TRT 1'de yayınlanan ve yapımcılığını A23 Medya'nın üstlendiği Vuslat (2019) dizisinde zengin bir ailenin veliahtı olan Aziz, aile şirketini yöneten otoriter biridir. Başarılı bir iş insanı olan Aziz, girdiği aşk yolculuğunda çeşitli sınavlardan geçmektedir. Feride'ye aşık olduğu andan itibaren kendi yaptıklarını ve hayatı sorgulamaya başlayan Aziz'in hayatında artık hiç bir şey eskisi gibi değildir. Aziz ve Feride'nin kendi içlerinde yaşadıkları hesaplaşmayı anlatan dizi 'imkansız aşk' temasını konu almaktadır. Büyük Tasavvuf Alimi Muhyiddin İbn-i Arabî'nin 'Alimler Satrancı' isimli oyunundan kurgulanan ve aşk yolculuğunun maceraları sırasında 'iyi insan' olabilmekle ilgili konuları işlemektedir. Dizinin ana temasını Tasavvuf öğretileri ve hikaye anlatıları oluşturmaktadır.

2.2.1. Satranc-ı Urefa Oyunu

Genellikle halk arasında yılanlı dama olarak bilinen Satranc-ı Urefa, Büyük Tasavvuf Alimi Muhyiddin İbn-i Arabi tarafından tasavvuf yolunu öğrencilerine öğretmek üzere geliştirilmiş bir oyundur. Oyunun ismini oluşturan kelimelerin anlamlarına tek tek bakıldığında karşımıza şu anlamlar çıkmaktadır: *Urefa* arifler, arif ise bilen demektir. Bu anlamlardan yola çıkarak, Satranc-ı Urefa yerine bilenlerin satrancı da denmektedir. Kimi kaynaklara göre Monopol oyununun atası kabul edilen oyun Tasavvuf da suflerin yolda ilerleyişi şeklinde de yorumlanmaktadır. Bu ilerleyiş klasik tasavvuf öğretisindeki *Vahdeti Vücut*, yani varlığın birliğindeki ilerleyişi temsil etmektedir. Oyunun zarına özel olarak çarkıfelek denmektedir. Ve çarkıfelek üzerindeki rakamlar yine tasavvuf öğretisine göre belli anlamlar içermektedir. Oyunun başlangıcı için gerekli olan önemli rakam 6'dır. 6 (altı) rakamı burada kötülüklerden ve kötü huylardan vazgeçerek yolda ilerlemeye başlamayı temsil ederken, 101 (yüz bir) basamaktan oluşan oyun 101. basamağa (visale-kavuşmak basamağı) gelince bitmektedir. Oyun zillet (alçaklık) basamağı ile başlayarak visal (kavuşmak) basamağı ile son bulmaktadır. Ayrıca her oyuncu ulaştığı her basamağı açıklamak ve yorumlamakla yükümlüdür. Satranc-ı Urefa risalesindeki basamaklar sırasıyla şu şekildedir:

Visâl, Kaza, Hâlet, Bâd-ı aşk, Mürüvvet, Hâl, Maksud, Aşk-ı hakikî, Rağbet, İftihar, Gurur / Vahdet, İzzet, Müşâhede, Muhabbet, Sabır, Nişat, Esrâr, Edeb, Şefkat, Cemâl / Mahv, Mücahede, Devam, Vefa, Ferah, Vicdan, Kerem, Aşk-ı mecazî, Ru'yet, Evham / İttihad, Güzel, Şûriş, Şûphe, Ahd-i necat, Sahra-yı cünûn, Uşşak, Teselli, Nazar, Tecelli / Sadâkat, Haml, Hasret, Kesret, Tecrübe, Afiv, Ahlâk-ı hamide, Terahhüm, Zevk-i dil, Selâmet / Haslet, Ümid, Firkat, Celâl, Kûy-i cânân, İttisaf, Ârâm, Kemâl, Tısyâr, Âzar / Sitem, Sevda, Aşk, Fikr, Encâm, İntizâr, Nifâk, Akl, Ağyâr, Safâ / Devâm, Rakib, Eyyâm, Fırsat, Zaman, Merhamet, Cefa, Hased, Kin, İstiğnâ / Arzu, Adem, Hacâlet, Meşakkat, Zahmet, Ta'n-ı hulk, Zeval, Dûzah, Mihnet, Sohbet-i seg / Rızâ, Karar, Gurbet, Hicrân, Adavet, Nedamet, Kavga, Recâ, Teessûf, Zillet." (İndigo Dergisi, 2019). Görsel 1 Satranc- Urefa oyununu göstermektedir.

Görsel 1. Satranc-ı Urefa Oyunu

Kaynak: <https://marmaraakademi.wordpress.com/2013/01/24/zilletten-vuslata-yuz-hamle-satranc-i-urefa/>

2.3. Veri Toplama Süreci ve Araştırma Yöntemi

Çalışmada veriler TRT'nin resmi web sitesinde yayınlanan *Vuslat* Dizisi 1. Sezon bölümlerinden oluşmaktadır. Bu bağlamda, çalışmada kullanılmak üzere 20 (yirmi) bölümün içerisinde Satranc-ı Urefa oyununun oynandığı sahnelerdeki Salih Baba hikaye anlatımları deşifre edilmiştir. Her bölüm için çarkıfelek atıldıktan sonra çıkan rakam ve Satranc-ı Urefa tablasındaki çıkan kelime (aynı zamanda çıkan kelime # {hashtag} olarak dizinin yayınlandığı gün ve saatte Twitter üzerinden paylaşılmaktadır) ve hikaye anlatımları çalışma için ayrı ayrı toplanarak kaydedilmiştir. Bu bilgiler ışığında, çalışmada Joyeux, Cave, Durandin ve Feertchack, (1979)'ün propaganda mesajlarında değer analizi çalışmanın örnekleme göre uyarlanmıştır. Bu analizle propaganda amacıyla kullanılan televizyon dizilerinde hangi değerlerin öne çıkarıldığı incelenmektedir. Propaganda mesajlarında değer analizinde 8 (sekiz) alt kategori bulunmaktadır. Bu çalışmada bu kategorilerden sosyal değerler (aşk, dostluk vb.) ve ego değerler (özsaygı, kabul görme vb.) kullanılmak üzere tasavvuf anlatısı değerleri açısından incelenmiştir. Bununla birlikte Satranc-ı Urefa oyun tablasında çıkan kelimeler listelenerek sözlük anlamları ile söylem inşasındaki rolü söylem yapılandırılması yöntemleri kullanarak betimlenmiştir. Bu yolla çalışmada aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranacaktır:

- *Araştırma Sorusu 1*: *Vuslat* Dizisinde yer alan Satranc-ı Urefa oyunu aracılığıyla aktarılan hikaye anlatımları ideolojik söyleme örnek olabilir mi?

- *Araştırma Sorusu 2*: Eğer örnek olarak kabul edilebilirse, söylemlerin betimsel analizi nasıl açıklanabilir?

3. Bulgular

Yukarıdaki bilgiler ışığında araştırma sorularına yönelik yapılan incelemelerde ortaya çıkan sonuçlar aşağıdaki şekilde sunulmuştur. Bulguların bir kısmı tablolar halinde betimsel analizlerden oluşurken, ikinci bölümde ortaya koyulan bulgular ise hikaye anlatımları üzerinden söylem analizi şeklinde ortaya konmuştur. Bu bağlamda iki aşamadan oluşan analizlerin ilki betimsel analizler ve tablolardan oluşurken ikinci aşamada Joyeux, Cave, Durandin ve Feertchack, (1979)'ün propaganda mesajlarında değer analizi çalışmasından uyarlanan kodlama ile hikaye anlatımlarından ortaya çıkarılan değerler listelenecektir. Tablo 1 *Vuslat* dizisinin 1. Sezonunda yer alan tüm bölümlerin içerisinde Satranc-ı Urefa oyununda çarkıfelekten çıkan rakam ve kelimeleri özetlemektedir.

Tablo 1. Satranc-ı Urefa oyununda çarkıfelekten çıkan rakam ve kelimelerin dağılımı

Bölüm	Yayınlanma Tarihi	Çarkıfelek Çıkan Rakam	Çıkan Kelime #
1	07.01.2019	6	<i>Toprakaltı</i>
2	14.01.2019	4	<i>Mihnet</i>
3	21.01.2019	-	<i>Mihnet (devamı)</i>
4	28.01.2019	4	<i>Cehennem</i>
5	04.02.2019	3	<i>Hasret</i>
6	11.02.2019	3	<i>Endişe</i>
7	18.02.2019	6	<i>Korku</i>
8	25.02.2019	2	<i>Araf</i>
9	04.03.2019	3	<i>Sahra</i>
10	11.03.2019	6	<i>Acizlik</i>
11	18.03.2019	6	<i>Keder</i>
12	25.03.2019	6	<i>Hüzünlü Kalp</i>
13	01.04.2019	2	<i>Kin</i>
14	08.04.2019	-	<i>Hiçlik</i>
15	15.04.2019	4	<i>Hiyanet</i>
16	22.04.2019	4	<i>Büyük Deniz- Gazap</i>
17	29.04.2019	5	<i>Bast-Huzur</i>
18	06.05.2019	3	<i>Deniz</i>
19	13.05.2019	-	<i>Kalp</i>
20	20.05.2019	-	<i>Nefs</i>

Tablo 1’de görüldüğü üzere, söz konusu dizide hikaye anlatılarının yer bulduğu Satranc-ı Urefa oyunu sırasında çarkıfelek (yani zarda) sıklıkla 4 (dört) ve 6 (altı) rakamına rastlanmıştır. Bununla birlikte her basamakta anlatıların odağını oluşturan konu başlıkları farklılıklar göstermektedir. Tablo 1’de çıkan kelimeler üzerinden yapılan analizler öncelikle kelimelerin anlamları ve kökenleri açısından incelenmiştir. Bu bağlamda, çıkan kelimelerin sözlük anlamları şu şekilde sıralanmaktadır. Söz konusu sözlük anlamları Türk Dil Kurumu elektronik sözlüğü (2019) kullanılarak listelenmiştir. Tablo 2 kelimelerin anlamlarını özetlemektedir.

Tablo 2. Satranc-ı Urefa oyununda çıkan sözlüklerin anlam ve kökenlerinin dağılımı

Çıkan Kelime #	Sözlük Anlamı*	Kökeni
Toprak altı	Toprağın içi.	Türkçe
Mihnet	Sıkıntı.	Arapça
Cehennem	Dinî inanışlara göre, dünyada günah işleyenlerin öldükten sonra ceza görecekleri yer, tamu.	Arapça
Hasret	Özlem.	Arapça
Endişe	Tasa, kaygı.	Farsça
Korku	Bir tehlike veya tehlike düşüncesi karşısında duyulan kaygı, üzüntü.	Türkçe
Araf	İslam inancına göre cennet ile cehennem arasında bir yer.	Arapça
Sahra	Çöl.	Arapça
Acizlik	Beceriksizlik, güçsüzlük.	Türkçe
Keder	Acı, üzüntü, dert, sıkıntı, ıstırap, tasa.	Arapça
Hüzünlü Kalp	- Gönlle üzgünlük veren, iç kapanıklığına yol açan, hazin. - Göğüs orta boşluğunda, iki akciğer arasında, vücudun her yanından gelen kirlî kanı akciğerlere ve oradan gelen temiz kanı da vücuda dağıtan organ, yürek.	Arapça
Kin	Birine karşı duyulan öç alma isteği, garaz.	Farsça
Hiçlik	Hiç olma durumu.	Türkçe
Hıyanet	Kutsal sayılan şeylere el uzatma, kötülük etme veya karşı davranma, hainlik, ihanet.	Arapça
Büyük Deniz-	- Boyutları, benzerlerinden daha fazla olan (somut nesne), makro, küçük karşıtı - Yer kabuğunun çukur bölümlerini kaplayan, birbiriyle bağlantılı, tuzlu su kütlesi.	Türkçe
Gazap	Öfke, kızgınlık, hiddet.	Arapça
Huzur	Dirlik, baş dinçliği, gönül rahatlığı, rahatlık, erinç.	Arapça
Kalp	Sevgi, gönül.	Arapça
Nefis	Öz varlık, kişilik.	Arapça

*Sözlük anlamları TDK Elektronik Sözlüğü (2019)’daki ilk anlamları kullanılarak eklenmiştir.

Tablo 2’den de anlaşılacağı üzere, ideolojik söylem olarak tasavvuf anlatısı, incelenen Satranc-ı Urefa oyununda geçen sözcüklerin anlamları ve kökenleri itibarıyla İslam

anlayışı ve tasavvuf öğretilerine uyumlu olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Bununla birlikte kelimelerin kökenlerince Arapça kökenli kelimelerin anlatıda yer aldığı görülmektedir.

3.1. Satranc-ı Urefa Oyunu Basamaklarla ilgili Hikaye Anlatıları Analizleri:

1. Bölüm : Toprak Altı

Salih baba: “Arzularına isteklerine ulaşmak için her şeyi yaptıktan sonra işte tam o noktada her şeyin anlamını kaybetmesidir. Kamil insan olmak kolay değil. *Vuslat* makamına ulaşmak kolay değil. Alçalmadan, acınacak hale gelmeden, yalvarmadan, kavga etmeden, pişman olmadan, düşman olmadan başlanamayan bu yolun daha tırmanılacak onlarca basamağı var. Halden hale girmeden, döne döne yanmadan, yana yana bitmeden kolay mı kavuşmak.”

Yorum: Bu söylemde, insanın nefesine yenik düşmeden isteklerinden vazgeçtiği noktada iyi bir insan olabilmesinin mümkün olabildiği yansıtılmaktadır. Bu mertebeye erişebilmek için zorlu yollardan geçmek gerektiğini vurgulayan söylemde, hayatı bir sınav gibi yaşamayı ve insanın bu sınavlarda önce kendini sorgulaması gerektiği aktarılmıştır.

2. Bölüm : Mihnet

Salih baba: “Mihnet zahmettir, eziyettir. Tecrübeyle sınanmaktır. Gamdır, kederdir. Mihnet basamağını geçmenin bizzat kendisidir mihnet. Zordur, zorluktur. Yola bir kere girdiyse zaten mihnete talipsindir. Sen yolu seçtiğini sanırsın ama yol seni seçer, sen aşkı seçtiğini sanırsın ama aşk seni seçer. Aşk dile gelmez. Söze hiç gelmez. Aşk bir hal işidir. Aşka vuslat için vücudun her zerresi ayrı bir yoldur. Her yol ayrı bir gam olur, kederi kederin olur, aşk senin mihnetin olur, aşk senin minnetin olur. Aşk senin minnetin olur.”

Yorum: Bu söylemde, aşk yoluna giren bir insanın üzüntüyü ve sıkıntıyı da göze alması gerektiği, ancak acı çekerek aşka ulaşabileceği yansıtılmıştır. Vuslat yani, sevgiliye kavuşma üzüntüyü ve sıkıntıyı göze alarak gerçekleşebileceği vurgulanmıştır. Burada anlatılmak istenen aşk ‘Allah aşkı’dır.

3. Bölüm : Mihnet (devamı)

Salih baba: “Gamdır, kederdir, hapsedilmektir. Hapsolmaktır acına, kederine, insanların gözünden düşmektir. Aşağılanmaktır. Yaradan bazen nimetle bazen mihnetle imtihan eder. İnsanoğlu zorluklarla sınanır sabreder de, bollukla sınanınca sabredemez. Bolluğun imtihanı yokluğun imtihanından ağırdır. Sınavını veremediğin bolluk; kederdir, mihnettir, üzülmektir, sıkılmaktır, çaresiz sıkışıp kalmaktır. Sürgün edilmektir Mihnet. Sürgününe eyvallah demektir.”

Yorum: Kolay ulaşılabilen bir şeyin anlamını da yitirdiği belirtilen bu söylemde, bolluk ve rahat içinde gerçek aşka ulaşabilmenin mümkün olmadığı vurgulanmıştır. İnsanın nefisini yenerek tüm isteklerinden ve arzularından arınması gerektiği yansıtılmıştır.

4. Bölüm : Cehennem

Salih baba: “Cehennem ateştir. Gazaptır, öfkedir öfkenin yaktığı ateştir. Öfkenin ateşiyle gözüne perde inmesidir ki o ateşle en sevdiklerini yakıp tutuşturur insan, bilmez. O ateşin dönüp seni daha çok yakmasıdır, çaresizce beklemektir. Beklemek cehennemdir. Sevdiklerini bir daha göremeyeceğini düşünmektir. Evladının acısıdır. Sana gelecek ölüm daha kolaydır. Kaybetmektir cehennem. Cehennem acı çektiğimiz yer değildir, acı çektiğimizi kimsenin duymadığı yerdir der Hallac-ı Mansur. İncanın, güvenin bittiği yerdir, andır. Ateşin tek çaresi ise onu söndürebilmek kudreti solan sudur.”

Yorum: Bu söylemde, aşk yoluna girenin bencilce sevmesinin onu öfkeye sürükleyebileceği ve sevdiklerine zarar verebileceği anlatılmaktadır. Gerçekten sevebilmenin fedakarlık ve vazgeçmek olduğu belirtilmiştir. Ancak bir insanın başka bir insana olan aşkıdan vazgeçerek vuslata yani gerçek aşka ulaşabileceği vurgulanmıştır.

5. Bölüm : Hasret

Salih baba: “Hasret sahip olmadığın şeyler için üzülmendir. Belki elinden kaçırdıklarındır. Belki de yoksun bırakıldığındır. Bizzat aşkın kendisine aşıksındır ama bilmezsin neyin eksik olduğunu diğer tüm eksikleri aşk sanırsın, hasret çeker sin. Aslında hasretliğin aşkıdır. Ait olmamaktır hasret. Kendini olduğun yerde yabancı hissetmek. İliştirilmiş hissetmektir. İçindeki boşluğu hissedip doldurmaya çalışmaktır ama neye hasret olduğunu bilmezsen o boşluk dolmaz. Boşluğuna kaçıp bir gülümsemeye sığınırsın, bir söz belki bir nebze dindirir içindeki o bitmez tükenmez sızıyı. Hasretini çektiğin o an, senin içindeki o ateşi bir nebzedeki olsa söndürür. Yakmaktan, yıkmaktan geçersin. Hasretlik çektiğimize kavuşmak için değil midir bütün bu savaşımız? Neyin boşluğu varsa içimizde orayı doldurmak için. Hasret, sahip olup da kaybettiklerindir en çok.”

Yorum: Bu söylemde, insanın sahip olduklarıyla yetinmeyip, daha fazlasını istemesi ve nefesine yenik düşmesi vurgulanarak, kaybettiklerine ya da sahip olmadıklarına duyulan hasret anlatılmaktadır. İsteklerinden vazgeçerek, ait olmadan, kıymet bilerek, yanındakine bile hasret kalarak, kendini adayarak kavuşmayı hayal etmenin aşk olduğu yansıtılmıştır.

6. Bölüm : Endişe

Salih baba: “Başka bir deyişle vesvese... Eksik yaptığını, yetemediklerini düşünüp hapsolüp kalmaktır geçmiş zamanın çaresizliğine. Yetersiz olduğunu düşünüp kalbinin sıkışıp kalmasıdır ki seni uyutmaz, yedirmez, içirmez. Yüreğinin daralması, daraldıkça dağlanması, dağlandıkça yanması, yandıkça taşlaşmasıdır. Beslediğinin tüm güzel ümitlerinin döküldüğünü izlerken hatayı dönüp dönüp kendinde aramandır. Kendi kuyuna düşmektir. Bu vesveseyle kendini kendi karanlığına hapsedmektir. Kaybolduğunu, düştüğünü sadece kendin bilirsin sesini senden başkası duymaz, kendi kuyuna düşmek; kendini varlığıyla varlığında yok etmektir. Zaten ordaysan kaybolduğun bilinmez. Kaybolduğun bilinmezse arayanın olmaz. Aranmazsan bulunamazsın.”

Yorum: Bu söylemde, insanın geçmişiyile hesaplaşması sorgulanmıştır. Geçmişte

yaşanılanları yok etmenin mümkün olmadığıyla insanın kendini sorgulaması ve geçmişle hesaplaşması gerektiğine vurgu yapılan bu söylemde, Salih babanın ve Aziz'in geçmişte yaşadıklarının endişesinde kayboldukları ve kendilerini suçladıkları vurgulanmıştır. Endişenin hiçbir işe yaramadığı ancak geçmişle yaşamayı öğrenmek ve kendi geçmişiyle hesaplaşmak gerektiği yansıtılmaktadır.

7. Bölüm : Korku

Salih baba: "Sadece Allah'tan korkmamız gerektiğini diğer korkuların gerçek olmadığını öğütler ama biz insanız, kendimizi bıraktığımız kuyulardan çıkamamaktan korkar insan, orada sıkışıp kalmaktan, bu yüzden onların üzerini kapatır yok sayar. Aşık olmaktan korkar insan çünkü aşk olmazları olur yapar ama en çok olmazı olur yapmasından korkar insan. Korkularıyla yüzleşmeden onun ne kadarının doğru olduğunu bilemez insan. Korkularıyla yüzleşmelisin."

Yorum: Bu söylem, Aziz'in geçmişte şahit olduğu ve korkuları yüzünden yıllarca sakladığı bir olayla bağlantılıdır. İnsanın korkuya kapılıp kaçmak istediği şeyle yüzleşmesi gerektiği ancak bu şekilde huzura kavuşabileceği vurgulanmıştır. Dünyevi korkuların gerçek olmadığı, ancak Allah korkusuyla hareket ederek bu duyguyu yenebileceği vurgulanan söylemde, Aziz karakteri geçmişte şahit olduğu ve yıllarca gizlediği korkuyla yüzleşmiştir.

8. Bölüm : Araf

Salih baba: "Cennet ile cehennem arasında bulunan bu yerin ahali cenneti ve cehennemdekileri görüp her birini yüzlerinden tanır der üstat. Araf, arada kalmaktır, karanlık ve aydınlığın, aşk ile nefretin, akıl ile deliliğin, ölümle yaşamın, doğru ile yanlışın, iyi ile kötünün arasında kalmaktır. Araf'takiler cenneti de bilir cennettekileri de cehennemi de bilir cehennemdekileri de. Araf'ta olmak bilmektir, hele bir de Araf ehli olduğunu biliyorsa vay haline. Bilmemek bazen en güzel hediyedir. Bilmenin ağırlığıdır insanı Araf'ta bırakan. Araf'ta olmak ceza mıdır mükafat mıdır, orada olmayan bilemez. Orada olmayı cezada olan, cehennemde olan mükafat görür, mükafatta olan cennette olan ise ceza."

Yorum: Bu söylemde, 'Araf'ta kalmak sözü ile anlatılmak istenen dünyevi olarak cennet ve cehennem arasında kalmaktır. Tıpkı iyi ile kötüyü bilerek bir seçim yapmaktır. Dünyevi cehennemi ve cenneti bilmek ve ikisi arasında kalmaktır. Bütün bunları bile bile taşınan yükün ağırlığına vurgu yapılmıştır. İnsanın iyi ile kötü arasında, cennet ile cehennem arasında bulmasının ve bu yükü kendi ahlaki ve içsel çatışmalarıyla mücadele ederek çözebilmesi acı çekerek ruhunu beslemesini ve bunun mükafatıyla 'iyi insan' olabilmesinin yükümlülüğü yansıtılmıştır. Kötülüğün içindeyken acı çekmeyi göze alarak 'iyi'yi seçmenin zorluğu anlatılmıştır.

9. Bölüm : Sahra

Salih baba: "Sahra, uzlete çekilmektir. İnsanın kendini her şeyden, herkesten çekmesidir. Ama biz yalnızlıktan dem vuralım, çünkü insan anlayamadığını ona en yakın olanla anlamaya başlar. Yalnız kalmak değildir. Yalnız bırakılmak değildir. Yalnızlığı tercih etmektir. Kendi yalnızlığını, kendi yalnızlığında aramaktır kendini bulabilmek..."

Onu duyabilmek, dinleyebilmek çabasıdır. Kendi varlığının, sesinin sevdiklerine zarar verdiğini düşünmektir. Onların da sana... Kendi varlığının, sesinin sevdiklerine zarar verdiğini düşünmektir. Onların da sana. Kendince onları, varlığından korumaktır. Öyle bir yalnızdır ki bu; çağırırsalar da duymazsın, çekseler de çıkmazsın. Çünkü bile isteye girmişsindir oraya. Acıdan, ağlamaktan, özlemekten, sevilmemekten kaçıp kendi yalnızlığına saklanmak, ona sığınmak, kapıları *sımsıkı kapatmaktır. Ki o kapının dışarda bir kolu yok. Yalnızlığın kapısı sadece içerden açılır. Senin oradaki varlığını oranın müdavimleri bilir, sahipleri seni görür, hisseder. Aynı yerden gelmiş, geçmiş ve gitmişlerdir. Senin yürüdüğün o yolları onlar binlerce kere yürümüşlerdir.*"

Yorum: Bu söylemde, uzlete çekilmekle kastedilen yalnızlık vurgusu, tüm dünyevi zevklerden arınarak, bedenden değil ama ruhsal olarak kendini eğitmektir. İnsana özgü öfke, nefret, sevgi, özlem ve bunun gibi tüm duygulardan arınarak kendini bulmaktır. Ancak o zaman doğru seçimler yapılabileceği vurgulanmıştır.

10. Bölüm : Acizlik

Salih baba: "Kişinin kendisine bile faydası olmamasıdır. Bulunduğu halden kurtulamaması acizliğini itiraf etmesidir amma velakin biz insanız, her daim aciziz. Aciz olmak gücünün olmaması değildir. Gücünü kullanamadığın an, koruyamadıkların karşısında elinin ayağının kırılması, için alev alev yansa da o an hiçbir şey yapamayacağını bilmektir. Ölüm, insanoğlunun en büyük aciziyetidir. Kendine, kalbine söz geçirememesidir. Dilin ve kalbin aynı şeyi söyleyemesidir. Kendisini, hayatını kontrol edememektir. Bunları başaramadan başkalarını kontrol edemeyeceğini bilmektir. Daha da kötüsü bilmediğini bilmemektir. Kalbinin en zayıf yerine sıkışıp kalmak, çikış kapısının nerede olduğunu göremeyecek kadar öfkenle körleşmektir."

Yorum: Bu söylemde 'acizlik' duygusuna vurgu yapılarak, aslında acizliğin dünyevi zevklere dalmak olduğu, kendini çok güçlü zannedip nefesine yenilerek, öfkeye kapılmanın asıl acizlik olduğuna vurgu yapılmıştır. Hayatın bir sınav olduğu ve bu sınavda insanın gücünün yetemeyeceği ve kontrol edemeyeceği şeylerin acizliği belirtilerek, kendi kaderini belirleyememenin de bir acizlik olduğu yansıtılmıştır. Sonuç olarak Allah karşısında her insanın aciz olduğu ve bunu bilerek yaşaması gerektiği anlatılmıştır.

11. Bölüm : Keder

Salih baba: "Keder, bu dünyada bulunduğu sürece kederin gelişini garipseme. Dünyada ancak onun vasfına layık olan şeyler ortaya çıkar. Allah'ın dünyanın kederlerin madeni yapmasının sebebi seni ondan vazgeçirmek içindir, der üstat. Ama biz insanız, biz kuluz, her daim kederdeyiz, her daim zayıftır. İdrakin kabuğunun kırılmasıdır, keder. Acımızı sevmektir. Bizi götürüleceği o güzel yeri bildiğimizden onu sarıp sarmalamak ve acıdan yeni bir sen çıkarmaktır. Yüreğinde, kendi varlık aleminde en derine inen, en büyük sevinç kaynağının kaybidir ve seni sürüklediği yerdir. Gerçekte ruhumuz, sevinç ve keder arasında asılı duran bir askıdadır. Kederimizin kaynağı, sevincin elimizden alınması değil midir? Acılarımızın çoğu kendi seçimlerimizdir. İçimizdeki hekimin hasta nefsimiz için kullandığı ilaçtır. Acı ve sert olsa da, görünmeyenin müşfik elleridir. Bize içirdiği ilaç dudaklarımızı, boğazımızı yaksa da, bizi bütün varlığımızla ona yöneliktir.

Çünkü bizden, insandan istenen, nihayetinde ruhlar aleminde yolcu olmaktır. Ne di-yordu Yunus; Cana cefa kıl, ya vefa / Kahrın da hoş lütfun da hoş / Ya dert gönder, ya deva / Kahrın da hoş lütfun da hoş.”

Yorum: Bu söylemde ‘keder’ vurgusu, dinsel öğretilerin tümünde olduğu gibi acı çek-menin yüceltilmesidir. Acı çekmek, kaderine razı gelmek, boyun eğmek gibi öğeler tüm dinsel ve ahlaki öğretilerde olduğu gibi bu söylemde de yansıtılmıştır. Acı çek-menin yüceltilmesi, acıdan haz almak gibi konular 1200’lü yıllardaki dini dramlardan ve öncesinden bu yana dini ve ahlaki öğretiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Dizide oluşturulan bu söylemde de vurgu yapılmak istenen budur.

12.Bölüm : Hüzünlü Kalp

Salih baba: “Kalbi hazin yani hüzünlü kalp. İnsan, bedenine, nefesine yani kendine dö-nerek hakikati göremediğini hissedince üzüldür. O vakit biz hüznü anlayalım. Gözün değil, özün ağlamasıdır hüzün. Acının zirvesine çıkıp, etrafına çöken sisin arasından haki-kati görme çabasıdır. Ortağı yoktur hüznün. Yalnız yaşanır. İçinin en karanlık köşesine çekilip, yolunu bulman için kendini yakmaktır. Kendi ateşinle yolunu aydınlatmak, yanarken de gülümseye bilmektir hüzün. Göremediklerindir. Sarılamadıklarıdır. Bunu bir daha yapabilmenin imkansızlığı içinde kavrumaktır hüzün. Ağlayamamak, gözyaşının bile kifayet etmediği. Acizliğinden kaçıp, saklanıp, seni senle bırakmasıdır. Hiçbir dahlin olmadığı halde, gelip seni bulan, en sevdiklerinden vuran acının adıdır. Elinin kolunun bağlanıp kalmasıdır. İnsan olarak hiçbir şeyi yapmadığın belirsiz bir bekleyişin sızısıdır hüzün. Şekli nasıl olursa olsun, seni sarmalayan aşkın içini alev alev yakmasıdır. Sesini sevdiğine duyuramamandır hüzün. İçindeki sesler çığlık çığlık bağırırken, susup kalmaktır. Delirememektir. Kendinin en derinlerine çekilip, çaresizce o seslerin susmasını beklemektir hüzün. Sevdiklerinin canını yakacağını bile bile inandığın yolda yürümeye devam etmektir ki, bunu onlara yaşatacağını bildiğin için onların acılarını da yüklenip yürümektir hüzün. Kalbin en sarp kayalıklarıdır. Hüzün yalnızlığın Kaf dağıdır.”

Yorum: Bu söylemde de, ‘hüzün’ vurgusu ile anlatılmak istenen, aşk yoluna girmenin hüznü göze alarak bile bile kalben inanç yolunda ilerlemektir. Bu yolda kalpten ve inana-rak, tüm bildiği gördüğü elinin uzanabildiği her şeyden uzaklaşarak sadece ‘Allah aşkı’ ile yürümektir. Dolayısıyla burada yine acı çekmek yüceltilmiş, tek gerçek aşkın ‘Allah aşkı’ olduğu, bunu bile bile Allah’a kavuşmayı isteyerek ama ona kavuşamayacağını bilemenin hüznüyle daima inanarak yolundan vazgeçmemenin doğruluğuna vurgu yapılmıştır.

13.Bölüm : Kin

Salih baba: “İnsanların sevgisini kazanmak için her şeyi yaparken ki bunun adı riyadır, karşılığını göremezse insan, kine yeniden düşer. Yani ayağı kayar. Kin, kendisine eziyet eden herkese karşı öfke duymaktır. Öfke ise kinin beslendiği kaynaktır. Yani, kin ve öfke hep kol kola gezer. İnsanın içinin artık alev alması, doğru ve yanlış dinlemeden, önce kendini sonra etrafında yakabildiği ne varsa yakmaya başlamasıdır. Sebep sonuç düşünmeksizin, suçlu suçsuz aramadan, aslında neye öfkeli olduğunu bilmeden, insanın kendi zindanında şeytani ile beraber kilitli kalmasıdır. Çıkışı olmayan

bir döngüye sıkışıp kaldığımızı hissetmenin verdiği çaresizlikle, çözüm bulamamanın acısı arasında, benliğine ihanet ettiğine inanmaktır öfke. Tüm bunların ardından kendi içimizde ışık sızmayan o yerde, o karanlıkta uyurgezer gibi dolaşmak, kendi yetersizliğimizin hırsını başkasından çıkarmak için yine kendi tırnaklarını kendi kalbine geçirmek ama bunun suçunu başkasına yüklemektir.”

Yorum: Bu söylemde, dünyevi olan sevginin anlamsızlığına ve riyakar olduğuna vurgu yapılmıştır. Karşılık bekleyerek sevmenin riyakarca olduğu ve karşılık bulamayınca da insanların kontrol edemediği öfkeyle kine sürüklenebileceğine vurgu yapılmıştır. Bu söylemde yer alan öğretilerde karşılık beklemeden sevmenin önemine vurgu yapılmıştır. Nefsine hakim olarak ruhunu arındırarak gerçek sevgiye ulaşılacağı anlatılmıştır.

14.Bölüm : Hiçlik

Salih baba: “Hiçlik; Hal olmaktır. Hal olmak anlatılmaz anlatılamaz. Anlatılsa da idrak edilemez. Hiçliğin halin idraki sadece onu yaşamaktır. Pervanın ateşe olan aşkından ateşe dalıp yanıp yol olması gibi. Ateş ile hemhal olması gibi. Pervanın ateşe dönüşüp artık kendinden bahsedemeyecek kadar yok olması gibi onda kaybolması. Yani hiçlik pervanın ateş olması. Kendini ona ram etmesi, onla eriyip gitmesi. Artık o noktadan sonra bir pervaneden bahsebilir miyiz ?”

Salih babanın oğlu araya girer;

“Güzel çocuk; baba ben yine bölüyorum valla ben bunları anlamayınca gece uykularım kaçıyor. Ben yine anladığım gibi anlatacağım soracağım iznin olursa.”

Salih baba : “Esağfurullah”

Güzel çocuk: “şimdi şu deniz örneği vardı ya ; o zaman bir su damlasının denize damlaması ve artık orda bir damla su değil deniz olması gibi mi? Yani ben damlayım ve denize karışım ve artık ben değilim denizim gibi mi?

Salih baba: “Aslında gücümüz yettiğince burada anlatmaya çalıştığımız şeylere iyi bir örnek oldu güzel çocuk....

Burada ettiğimiz kelam bu derya deniz ilmin yanında sadece bir damla. O da biz anlatabilirsek tabii. Derdimiz zaten o deryaya dalıp o suyun ferahlığını ruhumuzda hissetmek. O duyguyu o hali yaşamadan bu duyguyu hissedemeyiz öyle değil mi? O yüzden tüm bunlardan daha da önce bir damla olduğumuzu fark etmek lazım, hiçliğimizi fark etmemiz lazım yani her şey hiçliğin idrakinden sonra başlar. Hiçliği kabullenmek, benciliğini, kendini terk etmektir. Gururunu kibrini bırakabilmektir. Kalpte yer etmiş bir kibri kazımak; dağları iğneyle kazıktan daha zordur derler. Acizliğinin farkında olmak acizliğine teslim olmaktır. Kendim dediğinin varlığını bırakıp aşkta kaybolmaktır. Kendini sevdiğinle arandan çıkarmaktır. O aşk ki sahibi de muhatabı da Allah'tır. Ne demiş alimler ‘sen çıkınca aradan, kalır seni yaradan.’”

Yorum: Hiçliği kabullenmek, söylemiyle insanın kendini dünyanın merkezinde hissederek bencilce davranabilmesidir. Dünya denilen koca bir evrende kendini yüce, kibirli görmenin bir hata olduğu ifade edilmiştir.

15.Bölüm : Hıyanet

Salih baba: “Hıyanet; kutsal olan şeylere hainlik etmektir. Üstat, Allah’a ve resulüne hıyanet etmek diye bahseder bu basamağı anlatırken ama biz yine de anlayacağımız yerden dem vuralım. İhaneti konuşalım. İhanet, edeni de edileni de harap eder. İhanet eden pişmanlığıyla, ihanet edilen inancıyla sınanır. İhanet aldatmaktır. En çok güvendiğiniz, inandığınız insanların yüzlerini görmektir ihanet. Aldandığınız için kendinize, aldattığı için karşınızdakine bitmeyeceğini sandığınız öfke ve acı duymaktır. İhanetinizi bilmeyen sevdiğinizin sizi hala saran sevgisi karşısında çektiğiniz acının edilebilecek bir tarifi yoktur. O tarifsiz acıyla içiniz yanarken aslında kendinizi aldattığınızı anlarsınız. Aldatıldığınızı anladığınız an cehennem gibidir. Geri dönüp anlamanın o ana gidip affetmenin bir yolu yoktur. O ateşin içinde sıkışıp kalırsınız. Yandıkça öfkelenir, öfkelenedikçe yanarsınız. İnandığınız her şey yıkılır. Siz o enkazın altında acınızla birlikte sıkışıp kalırsınız. Gidenleri geri getirmek imkansızdır. Ya öfkenize ya da inancınıza sarılıp devam edersiniz. İhanet büyük imtihandır ama sizi saracak bir şefkat daima vardır. İnsan olmak imtihanın içinde olmaktır. Kırılanları onarmak, yıkılanları yeniden inşa etmek, gücünüzün farkına varıp yeniden ayağa kalkmak şifanızdır ama insan hep kendine ihanet eder. Yüzünü yaratanına dönmeyen kul bütün hayatını kendini aldatarak geçirir. Kim olduğunu unutmak insanın kendine yaptığı en büyük ihanettir. O vakit Şeyh Galip’in şiirinin son mısrasıyla bitirelim muhabbeti. “Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemin sen Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen.” Yani Hoşça bak kendine ki kâinatın özüsün sen. Bütün yaratıkların gözbebeği olan insansın sen...”

Yorum: “Hıyanet; kutsal olan şeylere hainlik etmektir.” Söylemi ile kastedilen, dünyevi ihanetlerdir. İnsanın başkasına ihanet etmesi veya biri tarafından ihanete uğramasının onun sürüklediği öfkeden bahsedilmektedir. Bu öfkenin ise kişiyi inandığı yoldan ayırabildiğine vurgu yapılmıştır. Diğer söylemlerde yer alan hikaye anlatılarında olduğu gibi, insana mahsus tüm özellikleri bir kenara bırakıp dünyevi zevklerden arınarak nefsi temizlemenin önemine vurgu yapılmıştır.

16.Bölüm :Büyük Deniz

Salih baba: “Büyük deniz üstat bunu gazap diye açıklar. Gazap yani kızgınlık, hiddet, şaşkınlıkla bir araya gelir ve insan bulunduğu durum yüzünden büyük bir denize batmış kişiye benzer der üstat amma biz yine anladığımız yerden dem vuralım. Kızgınlıktan şaşkınlıktan konuşalım. Kişinin en büyük gazabı yani şiddetli kızgınlığı ve öfkesi yine kendinedir. İnsan ne yaparsa kendine yapar derler. Kendi öfkenin yine kendi içinde yeniden ve yeniden alevlenerek seni sarıp sarmalaması yakıp kavurmasıdır gazap. Gazap öfkenin harlanmış ateşidir. Sadece kendimizi yaktığımızı sanırsız ama bizi seven herkesi de içine alır bu ateş.Yakar, bitirir... Asıl zafer o kızgınlık ateşini insanın kendinin söndürebilmesidir. Kalbinin sükûnetine sığınıp kendi gazabından kendini kurtarabilmektir. Bedelini her ne kadar çok ağır ödemiş olsa bile... biz insanız her daim öfkemizle kızgınlığımızda şaşkınlığımızda boğulmaktayız. Yani her daim hatadayız... Yunus’la bitirelim yine de; “ Aşık Yunus bunu böyle söyledi... İnip aşkın deryasın boyladı... İstiğfar eyleyip daim ağladı. Kul hatasız olmaz. Tövbe yarabbi...”

Yorum: Gazapla ifade edilen, insanın öfkeye kapılarak yaptığı hatalar yüzünden çıkmaza düşmesi vurgulanmıştır. Hayat denilen şeyin bir sınav olduğu ve hata yapmanın insanlara mahsus olduğu, önemli olan şeyin ise bu hatanın farkına varıp, 'gazap' denilen çıkmazda doğru yolu bulabilmektir.

17.Bölüm : Bast

Salih baba: "Bast; sevinç, sürur ve kalp huzuru. Bunlar insana rahatlık getirir. Ancak bu huzur ve rahatlığın adabı vardır. Burada dengede kalmak lazımdır. Bazı sofiler şöyle söylemiştir. Döşekte dur ama rahatlamaktan sakın. Bu kavramı anlamak için anladığımız yerden dem vuralım. Huzur diyelim huzur. Huzur kendini ait hissettiğin yerde olmaktır. Bağlılığın vefanın gölgesinde dinlenmektir. Kalbinin dinginleşmesidir. İnsanı yakan öfke ateşinin dinmesidir. İçindeki yolunu bile bilmediğin en saf yeri bulup orda dinlenmektir huzur. Umutlarının yeşermesini izlemektir. Verdiğin emeklerin karşılığını almanın hazzıdır huzur. Kavuşmaktır. Kavuşma umudunun olmasına inanmaktır. Huzur inanmaktır. Yandığın sıkıldığın daraldığın an dostun uzanan elidir huzur. Gönül ferahlığıdır. Rahatlamak sevinç duymak halidir. Yani tüm bunları yaşarken ya da hissederken dengede kalabilmişse insan işte o zaman basamak atlamaya hak kazanır."

Yorum: "Bast; sevinç, sürur ve kalp huzuru, söylemi ile vurgulanan bu duyguların rehavetine kapılarak rahat davranmamaktır. Asıl huzurun, dünyada yapılan iyiliklerin yerine ulaştığını görebilmektir. Bunun huzuru ile rehavete kapılmadan inanılan yolda devam edebilmektir. Bütün söylemlerde de ifade edildiği gibi insana mahsus özellikleri terbiye ederek, öfkeye kapılmadan inanılan yolda ilerleyebilmenin huzuru kastedilmiştir. Ancak bu duyguları dengeleyebilmeyi başarabilenin gerçek huzura kavuşabildiği vurgulanmıştır.

18.Bölüm : Deniz

Salih baba: "Deniz; üstat bunu şöyle anlatır; Deniz hayret ve şaşkınlıktan kinayedir. Kinaye; düşündüğünü dolaylı yoldan anlatmak demektir. Kul maşukuna yani sevdiğine ulaşmak için hayret denizine düşer ama denizin kabarması dalgaların art arda çarpması dayanılmaz hale gelir, insan denizde yaşayamaz bu yüzden yeryüzüne arza yani toprağa ulaşmak ister. Denizin arzı denizin dibidir. Deniz onu arzına çeker ve ruhunu bedeninden ayırmadan amacına ulaştırmaz. İnsan işte bu duyguyla yeryüzüne kaçmak ister. Elbette ki üstadın anlattığını anlamamız için bizlerin de ilim deryasına dalması gerekir. Bu kadcılık bilgiyle burada anlatılanı anlamamız mümkün değildir. Bir bardağın bir kova suyu içine alamaması gibi. O yüzden biz de anladığımız dilden dem vuralım. Denizin arzı insanın ölümüdür. Yani korkudur. Aşığın kendi ölümünden çok sevdiğinin ölmesindedir korkmasıdır. Kendine emanet edilen canı koruyamamaktan korkmak onu dalgalara teslim etmemek için savaşmaktır. Bulduklarını kaybetmekten büyük denizde tam nefes aldım derken o dev dalgaların yine seni alt üst edip içine almasından korkmaktır. Gücün yettiğinde elin erdiğince çıkmaya kurtarmaya çalışmaktır. Sakin görünen denizin altındaki akıntıya kapılmamak için sabit kalmaktır. Denizin arzına ayak basıp oradan güç alıp yüzeye çıkana kadar durmadan o dalgalarla yeniden savaşmak ve nihayet nefes almaktır..."

Yorum: Deniz, söylemi ile ifade edilen, düşündüğünü defalarca ve tekrar tekrar süzgeçten geçirerek, dorudan değil dolaylı yoldan anlatabilmenin önemidir. Sakinliğin dinginliğin önemine ve fedakarlıkla sadakatle davranmak gerektiğine vurgu yapılmıştır.

19.Bölüm : Kalp

Salih baba: “Elbette bu akşam anlatacağımız kalp, göğüs kafesimizin içinde bizi hayatta tutan kalp değil, manevi anlamdaki kalptir. Kalplerimiz bâtını ışığın, ilhamımızın kaynağıdır. Kalbimiz maneviyatımızın merkezidir. O yüzden Gazeli şöyle der; ey dostum kalbin cilalı bir aynadır, üzerinde birikmiş toz perdesini silip temizlemelisin. Çünkü o ilahî ışığın nurunu yansıtmak üzere yaratılmıştır. Fiziki kalp insan bedeninin merkezidir. Manevi kalp ise insan ruhunun merkezidir. Fiziki kalp taze kanı nasıl bedenimizin her bir hücreğine gönderip bedenimizi besliyorsa, manevi kalp ise ilahî ışıktan alacağı yansımayı ruhumuzun her bir hücreğine taşır. Kalplerimiz bütün düşünce ve eylemlerimize doğrudan tepki verir. Tıpkı fiziki kalbimiz gibi. Huzurun kaynağıdır kalp ve huzur ki neyle beslendiğine dikkat etmek lazımdır. Allah’ın içimize yerleştirdiği muhabbetir. Yaradılış amacına hizmet etmezse kalp; acıdır, kederdir... ve yine yaradılışına hizmet etmezse, kararır. Kalp, Allah’ın evidir. Dolayısıyla kalp, aşkın da mekanıdır...”

Yorum: Kalp, söylemiyle anlatılmak istenen, kalbi tüm kötülüklerden temizleyerek ilahî bir aşkla maneviyatla ruhu beslemektir. Dolayısıyla bu söylemde de manevi olarak arınmak ve ilahî aşkın gösterdiği yolda bu ışıkla ilerlemek gerektiğine vurgu yapılmıştır. Genel olarak ifade edilmek istenen, ilahî aşkın merkezinin kalp olduğu ve ancak Allah’a ulaşabilmenin yolu bu kalbi tüm kötü duygulardan temizlemektir.

20.Bölüm : Nefis

Salih baba: “Nefis, aslında benliğimizdi, hem bedenle hem ruhla doğrudan ilişkisi vardır. Bu yüzden potansiyel olarak bizi en dibe çekebilir, en yukarıya da taşıyabilir, başlangıçta maddiyat hakimdir. Nefis *dünyevi zevklere düşkündür, bu yüzden nefis dönüştükçe kişi daha çok Allah’a yaklaşır, dünyaya bağlılığı azalır. Nefsin katmanları vardır*, en alta zalim nefis yani nefsi emare vardır. Bu düzey bizi yoldan çıkaran tabiri caizse negatif olan her şeyin bir araya gelmesidir; bu da insanı tarifsiz bir acıya iter, ıstıraba, kendimize ve sevdiğimizimize zarar vermeye sebep olur. Bu yüzden bize sıkça öğütlenen nefis muhasebesi kişinin negatifleri görüp kendine bakıp disiplini geliştirerek başkasında kendisini görmesinin kapısını açar. Böylece kişi nefsin basamaklarını tek tek yukarıya doğru tırmanmaya başlar, bu da insanı kamil bir insan olmaya götüren yoldur. İnsan kendinin farkında olmazsa içine dönüp ben kimim ve ne yapıyorum diye sormazsa nefis yolculuğuna zaten başlayamaz, bu yüzden bilmek yetmez, olmak lazımdır. İlim, ilim bilmektir, ilim, kendini bilmektir, sen kendini bilmezsin, ya nice okumaktır. Okumaktan murat ne kişi hakkı bilmektir, kün okudun bilmezsin habi kuru ekmektir. 4 kitabın manisi bellidir bir elifde sen elifi bilmezsin bu nice okumaktır. 29 hece okursun uçtan uca sen elif dersin hoca manisi ne demektir. Yunus Emre hoca gerekse bin var hacca hepsinde nice gönle girmektir. Ne güzel anlatmış Yunus yine kendini bilmeyi...”

Yorum: Nefis, söylemi aslında tüm söylemelerin bir özeti gibidir. Nefis maddi ve manevi tüm duygulardan arınmayı gerektirir. Dolayısıyla bu dizide, insana mahsus tüm maddi

ve manevi duyguların merkezin 'nefis' yer almaktadır. Nefsine hakim olmak tüm bu duygulardan arınmanın da bir yolu olarak gösterilmiştir.

Yukarıda ortaya koyulan hikaye anlatılarına dair yapılan propaganda değerler kodlamasında *Vuslat* dizisinin 1. sezonundaki bölümlerinde Satranc-ı Urefa oyunu üzerinden ortaya koyulan propaganda değerler Tablo 4'te özetlenmektedir. Söz konusu değerler tasavvuf öğretisi 10 (on) temel unsuruna göre kodlanmıştır. Bu unsurların anlamları Türkiye Diyanet Vakfı Elektronik İslam Ansiklopedisi (2019)'a göre şu şekilde sıralanmaktadır:

- *Tevbe*, Günahahtan dönüp Allah'a yönelme anlamında terim.
- *Zühd*, Bir şeye rağbet etmemek, ona karşı ilgisiz davranmak, ondan yüz çevirmek.
- *Tevekkül*, Allah'a güvenip dayanma anlamında terim.
- *Kanaat*, Elindekine razı olma, azla yetinme anlamında ahlâk terimi.
- *Uzlet*, Belirli bir ruhsal olgunluğa ulaşmak amacıyla dünya hayatından ve sosyal çevreden uzaklaşarak arzuları sınırlamaya çalışma, münzevi bir yaşam sürmek.
- *Zikir*, Bir şeyi anmak, hatırlamak.
- *Allah'a Teveccüh*, Mânen yönelmesi, istifade için gönlünü ona bağlaması anlamında tasavvuf terimi.
- *Sabır*, Engellemek, hapsetmek; güçlü ve dirençli olmak.
- *Murakabe*, Kulun, sürekli biçimde Allah Teâlâ'nın gözetimi altında bulunduğuun şuur ve idrakinde olması anlamında tasavvuf terimi.
- *Rıza*, Dinî hükümlere uyan kuldun Allah'ın ve Allah'ın takdirinden kulun hoşnut olması anlamında dinî-tasavvufî bir terim.

Tablo 4. Satranc-ı Urefa basamaklarında çıkan kelimelere ait hikaye anlatılarında ortaya koyulan tasavvuf öğretisi unsurları

Bölüm	Yayınlanma Tarihi	Çıkan Kelime #	Temsil Edilen Tasavvuf Öğretisi Unsuru
1	07.01.2019	<i>Toprakaltı</i>	<i>Tevekkül</i>
2	14.01.2019	<i>Mihnet</i>	<i>Sabır</i>
3	21.01.2019	<i>Mihnet</i>	<i>Sabır</i>
4	28.01.2019	<i>Cehennem</i>	<i>Tevbe</i>
5	04.02.2019	<i>Hasret</i>	<i>Kanaat</i>
6	11.02.2019	<i>Endişe</i>	<i>Tveccüh</i>
7	18.02.2019	<i>Korku</i>	<i>Murakabe</i>
8	25.02.2019	<i>Araf</i>	<i>Zikir</i>
9	04.03.2019	<i>Sahra</i>	<i>Uzlet</i>

10	11.03.2019	<i>Acizlik</i>	<i>Tevbe</i>
11	18.03.2019	<i>Keder</i>	<i>Zühd</i>
12	25.03.2019	<i>Hüzünlü Kalp</i>	<i>Teveccüh</i>
13	01.04.2019	<i>Kin</i>	<i>Tevbe</i>
14	08.04.2019	<i>Hiçlik</i>	<i>Uzlet</i>
15	15.04.2019	<i>Hıyanet</i>	<i>Tevbe</i>
16	22.04.2019	<i>Büyük Deniz</i>	<i>Tevbe</i>
17	29.04.2019	<i>Bast</i>	<i>Zühd</i>
18	06.05.2019	<i>Deniz</i>	<i>Sabır</i>
19	13.05.2019	<i>Kalp</i>	<i>Murakabe</i>
20	20.05.2019	<i>Nefs</i>	<i>Zühd</i>

Tablo 4'e göre ortaya çıkan unsurlar sırasıyla şu şekildedir: tevbe (5 kez), zühd ve sabır (3 kez), teveccüh, murakabe ve uzlet (2 kez), tevekkül ve kanaat (1 kez). Böylelikle *Vuslat* dizisinin 1. sezonunda yayınlanan 20 (yirmi) bölümde tasavvuf hikaye anlatılarında öne çıkan unsurlar tevbe, zühd ve sabır olmuştur.

4. Tartışma

İslam mistisizmi şeklinde tanımlanabilecek olan tasavvufun temelini, yaratılış kuramı oluşturmaktadır. Bu bağlamda tasavvuf 4 (dört) ana kural üzerinden ilerlemektedir ki bunlar sırasıyla, hakikat, marifet, şeriat ve tarikat olarak adlandırılır. Tasavvuf öğretisine göre tasavvufun esasını ilahi aşk oluşturur ve ilahi aşka erişmede yapılması gereken en önemli şey nefsinin öldürebilmektir. Bu bağlamda 10 (on) unsurdan (Usul-i Aşare) söz edilir. Bunlar: Tevbe, Zühd, Tevekkül, Kanaat, Uzlet, Fikir, Zikir, Allah'a teveccüh, Sabır, Murakabe ve Rıza (Zilletten Vuslata 100 hamle Satranc-ı Urefa, 2013).

Bütün bulgular ışığında dizide oyuna başlamak için çıkan 6 (altı) rakamı tasavvuf anlatısına göre kötü huylardan arınmayı temsil ettiğinden oyun kötülüklerden arınmayla başlamış ve dizinin diğer bölümlerinde de sıklıkla 6 (altı) rakamı çarkıfelekten çıkarak yinelenmiştir. Bunun yanında 6 (altı) rakamı ile dizide hikaye anlatısından yola çıkarak kişinin bir yola çıktığında zillet (hor görme, alçalma, aşağılık, alçaklık), teessüf (acınma, yazıklanma), rica (yalvarma), kavga, adavet (düşmanlık, hınç, kin) gibi hallerden geçilip, pişman olunarak nedamet basamağına gelinmesini ifade etmektedir (Zilletten Vuslata 100 hamle Satranc-ı Urefa, 2013) .

Bunlara ilaveten, dizide sadece Satranc-ı Urefa oyunu üzerinden tasavvuf anlatısı yapılmamış aynı zamanda diğer karakterlerin biçimlendirilmesinde de sıklıkla İslami inanışa yönelik kavramlar ve söylemlere yer verilmiştir. Bunun yanında dizide yan rollerden birisi olan Abdullah Efendi (mezup, yani Allah yolunda aklını yitiren kişi) tasavvuf yolunda visal-i hak'a ulaşan bir kişiyi temsil etmektedir. Bütün bu bulgular ışığında, *Vuslat* dizisinin popüler kültürün bir ürünü olarak yüksek reyting düzeylerini de göz önünde bulundurduğumuzda tasavvuf ve İslami söylemleri temsil etmesi bakımından önemli bir örnek olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

Sonuç

Diziler üzerinden yapılan içerik analizleri çoğunlukla karakterlerin temsil ettikleri toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden olmuştur. İslami veya tasavvuf gibi konuların ele alındığı program ve diziler ise çoğunlukla popüler olan kanallar tarafından tercih edilmemektedir. Son dönemde yapılan Türk dizilerinde hikaye anlatıcılarına rastlansa da bu hikayelerin belirgin bir şekilde hangi anlatıları ya da hangi öğretileri ortaya koymaya çalıştığını açıkça ifade etmek zor olmuştur. *Vuslat* dizisi gerek kamu yayıncılığı yapan kanalda (TRT) yayınlanması, gerek dizinin ismi ve kurgusundaki söylemleri ile diğer örneklerle nazaran daha belirgin anlatılar sunan popüler bizi dizi olarak öne çıkmaktadır. Bunun yanında dizinin oyuncu kadrosunun Türk toplumunda son dönemlerde dizilerde parlayan karakterlerinden oluşması diziyi daha yoğun ilginin odağı yapmıştır. TRT'nin son dönemlerde yaptığı programlarla (En İyi Kuran Okuma Yarışması vb. gibi) paralel olarak İslami içerikli yayınların öncelik alması durumu dizi yayınlarına da *Vuslat* dizisi ile devam etmektedir. Daha önceki dönemlerde başlayan dizi projelerinin Osmanlı odaklı oluşu (Payitaht: Abdülhamit gibi), iktidarın ideolojisine paralel olarak İslam ve tasavvuf öğretisine kaymaya başlamıştır.

Dizide temsil edilen karakterler ve toplum tarafından merak uyandıran Satranc-ı Urefa oyunu daha önce denenen İslami içerikli dizilere nazaran (Huzur Sokağı, ATV gibi) gerek düşündürmeye yönelten karmaşık hikaye kurgusu, gerekse hikaye anlatıları sahnelerindeki senaryo geçişleri ile istenilen ideolojiyi topluma sunmaktadır. *Önceki örneklerde İslami özellikler ve öğretiler sembolik şekillerde (başörtüsü, imam vb.) topluma aktarılmaya çalışılmış bu sebeple belli kesimler tarafından tepki ile karşılanmıştır.* Bu bağlamda, *Vuslat* dizisinin, *göstergebilimsel açıdan konuya yaklaşmak yerine*, hikaye anlatıları aracılığıyla değerler aktarımı yaparak, daha geniş kitlelere ulaşmayı hedefleyen bir yapım olduğu görülmektedir. Yan anlam, gizli anlam veya metin içerisine yedirme yöntemleriyle kurgulanan ve bir karakter üzerinden hikaye anlatıları şeklinde aktarılan tasavvuf öğretisi toplum tarafından kabul görmüş ve takip edilmiştir. Şöyle ki dizinin yayınlandığı günlerde gerek Satranc-ı Urefa oyunu basamaklarından oluşan *hashtagların* yaygın kullanımı, gerekse dizinin reyting değerleri buna kanıt olarak gösterilebilir.

Çalışmanın temel kısıtlaması olarak örneklemin *Vuslat* dizisinin 1. sezonu içerisinde yayınladığı bölümlerle sınırlı olması görülebilirken, kamu yayıncılığında Türkiye özelinde temel kaynak olan Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'nun yayınladığı ve döneminde reytinglerle ilgi gören dizisinin propaganda değerler analizi yöntemi ile ele alınması anlamlı sonuçlar doğurmuştur. Bu kısıtlamadan hareketle ilerleyen çalışmalarda sezonlar bazında yapılacak olan karşılaştırmalı analizlerin faydalı sonuçlar doğuracağı düşünülmektedir. Son dönemlerde Türk dizilerinde sıklıkla kullanılmaya başlayan hikaye anlatıları üzerinden yapılan propaganda değerler aktarımı açısından Tasavvuf konusunun üzerinde yoğunlaşarak yapılacak olan çalışmalar farklı yöntemleri bir arada ele alındığı takdirde geniş yelpazesi ile literatüre katkı koyacak niteliktedir. Buradan yola çıkarak literatüre yenilik getirmesi açısından da çalışma önemlidir. Daha sonraki çalışmalarda Tasavvuf öğretisinin popüler diziler aracılığı ile ortaya konmasını içeren detaylı söylem analizi propaganda değerler ve aktarımı konusuna farklı boyut kazandıracak niteliktedir. Bununla birlikte aynı örneklem üzerinden izleyici

araştırmaları kapsamında hikaye anlatıları ve Tasavvuf öğretisi değerler aktarımı üzerinden etki araştırmaları yapılabileceği gibi kanallar arası farklı dizi içeriklerine uygulanacak karşılaştırmalı analizler literatüre özgün değer katacaktır.

Sonuç olarak, Vuslat adlı dizinin birinci sezon bölümlerinde yer alan “Salih baba” söylemlerinden oluşan hikaye anlatılarındaki genel bulgular şöyledir;

- Dizide, dini ve ahlaki geleneklerin aktarımında hikayelerden yararlanılmaktadır.
- Dizide yer alan kurmaca öykü ile hikaye anlatımı birbiriyle uyumlu olarak, ideolojik söylemler içermektedir. Ahlaklı ve erdemli olma öğretileri dizi aracılığıyla izleyicilere aktarılmaktadır.
- Dizide oyuncular ve hikaye arasında özdeşleşmesi sağlanarak kültürel, ahlaki ve dini gelenekler aktarılmakta, hem de izleyicilerin hikayelerle özdeşleşmesi sağlanarak ideolojik işlev taşıdığı görülmektedir.
- Hikaye aracılığıyla örnek alma ve özdeşleşme sağlanırken, somut örnekler üzerinden oluşturulan söylemlerle dini, ahlaki ve kültürel kavramların anlaşılabilir olması hedeflenmiştir. Bu bağlamda, izleyicinin özdeşleşme duygusunu pekiştirebilmek için hikayelerle kurmaca arasında mantıksal açıdan bir bağ kurulmuştur.
- Ahlaki değerlerin ediniminde kültürel ve toplumsal açıdan hikaye anlatılarının öneminin, dizide söylemler aracılığıyla vurgulandığı görülmektedir.
- 1200'lü yıllardan beri süren dini dramlar aracılığıyla aktarılan ahlak ve erdem vurgusu, sonraki yıllarda sinema ve çeşitli sanat dalları ile televizyon dizilerinde de kullanılmıştır. İncelemeye alınan söz konusu dizide, tasavvuf öğretileri içeren hikaye anlatıları aracılığıyla oluşturulan söylemlerin, dini ve ahlaki kodlar oluşturduğu görülmektedir. Dolayısıyla 'iyi insan olma', 'erdemli olma', 'ahlaklı olma' gibi öğretilerin ağırlıklı olarak dizide kullanıldığı görülmektedir.
- Sonuç olarak, tasavvuf ağırlıklı dini, ahlaki ve kültürel öğretiler, hikaye anlatıları aracılığıyla izleyicilere aktarıldığı ve ideolojik söylem açısından ahlaki değerler içeren kodlar barındırdığı görülmektedir.

Kaynakça

- Althusser, L. (2003). *On The Reproduction of Capitalism: Ideology and Ideological State Apparatuses*. London: Verso Trade.
- Atay, H. (2007). Söylem Analizi Kavramının Yapıları ve İşlem Akışı. *Nitel Araştırma: Neden, Nasıl, Niçin İçinde (169-180)*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Aydın, A. (2000). *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Barker, C., & Galasinski, D. (2001). *Cultural Studies and Discourse Analysis: A Dialogue on Language and Identity*. New York: Sage.
- Bars, M. E. (2019). Türk Anlatı Geleneğinde Anlatıcı Merkezli Değişim/Dönüşüm: Geleneksel

- Hikâyecilerden Medyatik Hikâyecilere. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 12(25), 1-20.
- Bilgin, B. (1994). Ahlâk Terbiyesinde Dini Hikâyeler. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1, 51-74.
- Boylan, P. (2003). Seeing and Saying Things in English. In *Paper delivered at the IV Annual IALIC Conference*, Lancaster University (Vol. 16, p. 2003).
- Çiftçi, D. (2018). Communication, Persuasion and Cognition: The Review on Application of the ELM-Model in Political Communication of North Cyprus. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (29. Özel Sayısı), 133-142.
- Çiftçi, D. (2019). The complex nature of cultural rights: opposing ethical interpretations-The case of Kurds and Basques. *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri*, 5(8), 424-433.
- Elliott, R. (1996). Discourse Analysis: Exploring Action, Function and Conflict in Social Texts. *Marketing Intelligence & Planning*, 14(6), 65-68.
- Fairclough, N. (2013). *Critical Discourse Analysis*. R. Wodak (Ed.). London: Sage.
- Foucault, M. (1969). The Archeology of Knowledge and the Discourse on Language. *Trans. AM Sheridan Smith*. New York: Pantheon Books.
- Günay-Erkol, Ç. (2011). Osmanlı-Türk Romanından Çağdaş Türk Romanına Kadınlık: Değişim Ve Dönüşüm. *Türkiyat Mecmuası*, 21(2).
- Joyeux, B., Cavé, F., Durandin, G., & Feertchak, H. (1979). Méthode D'étude Des Valeurs Dans Les Messages De Propagande. *L'année Psychologique*, 79(1), 181-195.
- Kress, G. (1989). Critical Discourse Analysis. *Annual Review of Applied Linguistics*, 11, 84-99.
- Mardin, Ş. (1992). İdeoloji, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oğuzkan, A. F. (2001). *Çocuk Edebiyatı*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Özbek, A. (1991). *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*. Konya: Esra Yayınları.
- Parker, I. (2002) *Critical Discursive Psychology*. London; Palgrave.
- Potter, J., & Wetherell, M. (1987). *Discourse and Social Psychology: Beyond Attitudes and Behavior*. New York: Sage.
- Potter, J. (1996). *Discourse Analysis and Constructionist Approaches: Theoretical Background*. British Psychological Society.
- Punch, K. 2005. *Introduction to Social Research: Quantitative and Qualitative Approaches*. London: Sage.
- Rossiter, A. (2005). Discourse Analysis in Critical Social Work: From Apology to Question. *Critical Social Work*, 6(1), 1-8.
- Tremblay, R. (1990). *National Core French Study: The Communicative/Experiential Syllabus*.
- Tonkiss, F. (2004). Analyzing Text and Speech: Content and Critical Discourse Analysis. In C. Seale (Ed.), *Researching Society and Culture* (pp. 368–380). London: Sage.
- Reboul, O. (1980). *Langage et Idéologie*. Paris: PUF.

Sözen, E. (1999). *Söylem: Belirsizlik, Mübadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite*. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Şanver, M. (2004). *Kur'an'da Tebliğ ve Eğitim Psikolojisi*. İstanbul: Pınar Yayınları.

Van Dijk, T. A. (1997). *Discourse as Social Interaction*. London: Sage.

Van Dijk, T. A. (2003). The Discourse-Knowledge Interface. In *Critical Discourse Analysis* (pp. 85-109). London: Palgrave Macmillan.

Van Dijk, T. (2015). Söylem ve İdeoloji: Çokalanlı bir yaklaşım. B. Çoban & Z. Özarslan (Haz.). *Söylem ve İdeoloji Kitabı*, (15-97), İstanbul: Su Yayınları.

Wodak, R., & Meyer, M. (2009). Critical Discourse Analysis: History, Agenda, Theory and Methodology. *Methods of Critical Discourse Analysis*, 2, 1-33.

Wood, L. A., & Kroger, R. O. (2000). *Doing Discourse Analysis: Methods for Studying Action in Talk And Text*. London: Sage.

Wooffitt, R. (2005). *Conversation Analysis and Discourse Analysis: A Comparative and Critical Introduction*. London: Sage.

Zima, P. V. (1999). *The Philosophy of Modern Literary Theory*. London: Bloomsbury Publishing.

İnternet Kaynakları:

<https://islamansiklopedisi.org.tr/arama/?q=rıza&p=m>

<https://marmaraakademi.wordpress.com/2013/01/24/zilletten-vuslata-yuz-hamle-satranc-i-urefa/>